

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РЕГІОНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА РІВНЕМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті охарактеризовані основні положення, принципи й причини проведення регіональної політики Європейського Союзу; вивчені критерії диференціації регіонів Європейського Співтовариства; представлені цілі, завдання й особливості класифікації регіонів країн-членів ЄС.

Ключові слова: *регіон, регіональна політика, Європейський Союз, транскордонне співробітництво, NUTS, Спільна статистична класифікація територіальних одиниць, критерії диференціації регіонів.*

Інтеграція країн Європи до співтовариства в рамках Євросоюзу супроводжувалася загостренням проблем, спричинених значними соціально-економічними відмінностями між регіонами, які територіально складають межі країн-членів. Тому регіональна політика, націлена на якнайбільше згладжування цього розриву, вже кілька десятиліть належить до ключових напрямків соціально-економічної політики в ЄС. Явище міжрегіональних відмінностей є характерним також і для регіонів України, тому дослідження європейського досвіду щодо вироблення методів і засобів усунення негативних наслідків міжрегіональних відмінностей та регіональної конвергенції є досить актуальним питанням на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни.

Дослідженням особливостей розвитку й реалізації регіональної політики країнами ЄС приділено значну увагу в роботах зарубіжних і вітчизняних авторів – таких, як: В. Антошкіна, З.В. Балабаєва, Т. Вюртенбергер, Р.Г. Калитчак, А.В. Кузнецов, В. Чужиков, Г.О. Шамборовський, Г.О. Яровой, В.В. Ярошук. У своїх дослідженнях автори розкривають особливості регіональної політики ЄС, виявляють основні результати «регіональної семирічки» в ЄС, виокремлюють головні завдання політики регіонального й локального розвитку на майбутнє (2007-2013 рр.), аналізують ефективність механізмів та інструментів регулювання. На окрему увагу заслуговує механізм диференціації регіонів, за яким розподіляються території держав; відповідно до належності до того чи іншого рівня розподілу країни отримують фінансування на розвиток регіону певної групи з фондів ЄС.

Тому метою цієї статі є дослідження основних положень механізму диференціації регіонів країн ЄС.

До двох останніх етапів розширень ЄС членами Співтовариства були в основному найбільш економічно розвинені держави, здатні виділити для скорочення міжрегіональних контрастів значні фінансові асигнації й упровадити ефективні механізми щодо їх застосування. Так, у 2007 р. за розміром ВНД на одну особу населення, розрахованим за ППС валют Світовим банком, 14 з 15 «старих» членів (ЄС-15) перевершували середньосвітовий показник більше ніж утричі [1].

У зв'язку зі вступом до ЄС східноєвропейських країн зріс соціально-економічний розрив між державами-членами Співтовариства. Це пояснюється тим, що в межах європейського інтеграційного угруповання ЄС-15 і раніше завжди було чимало проблемних територій, а з прийняттям до єдиного економічного організму значно слабших економічних суб'єктів міжрегіональний контраст відчутно посилювався й відобразився в таких характерних ознаках цих регіонів, як несприятлива господарська структура, гострі соціальні проблеми, недостатність власних регіональних ресурсів для досягнення довгострокового стійкого розвитку.

Кожна держава й відособлено, й у межах Співтовариства займалася вирішенням проблем міжрегіональних диспропорцій, що було складним завданням і на практиці було навіть важко зіставити регіони різних держав за рівнем соціально-економічного розвитку й наявного потенціалу стійкого господарського зростання. Ще більше труднощів зазнають Структурні фонди ЄС, які повинні розподіляти фінансові засоби між окремими регіонами. Так, з одного боку, Німеччина з населенням 82,5 млн осіб складається з 16 федеральних земель. З іншого боку, у сусідніх Нідерландах, де живе 16,3 млн осіб, є 12 провінцій, а, наприклад, Литва з 3,4 млн жителів поділена на 10 регіонів. Таким чином, у середньому населення регіону першого рівня в Німеччині є майже вчетверо більшим, ніж у Нідерландах, а розрив із Литвою взагалі 15-кратний. [1]

У процесі проведення активної регіональної політики Євросоюзу потрібно було впорядкувати всю систему наявних у ЄС регіонів. Першу версію єдиної класифікації багаторівневої системи регіонів ЄС ще в 70-х рр. представив департамент Євростат. У 1988 р. вона була введена в ЄС як «Номенклатура територіальних одиниць для статистичного обліку» (скорочено NUTS, сучасна офіційна назва – Common Classification of Territorial Units for Statistics), остаточно її було узаконено в 2003 р. До основних нормативних актів, що регламентують застосування класифікаційної системи регіонів ЄС, належать такі Постанови Європейського Парламенту, Ради ЄС і Європейської Комісії:

1. Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003, on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS), OJ L 154, 21.6.2003.

2. Regulation (EC) No 1888/2005 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005, amending Regulation (EC) No 1059/2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS) by reason of the accession of the Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovenia and Slovakia to the European Union, OJ L 309, 25.11.2005.

3. Council Regulation (EC) No 1083/2006 of 11 July 2006, laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1260/1999, OJ L 210, 31.7.2006.

4. Commission Regulation (EC) No 105/2007 of 1 February 2007, amending the annexes to Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS), OJ L 39, 10.2.2007, p. 1-37.

5. Commission Regulation (EC) No 11/2008 of 8 January 2008, implementing Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS) on the transmission of the time series for the new regional breakdown, OJ L 5, 9.1.2008, p. 13-14.

6. Regulation (EC) No 176/2008 of the European Parliament and of the Council of 20 February 2008 amending Regulation (EC) No 1059/2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS) by reason of the accession of Bulgaria and Romania to the European Union, OJ L 61, 5.3.2008, p. 1-5.

7. Commission Regulation (EU) No 31/2011 of 17 January 2011 amending annexes to Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS), OJ L 13, 18.1.2011, p. 3-54.

8. Regulation (EC) No 1137/2008 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2008 adapting a number of instruments subject to the procedure laid down in Article 251 of the Treaty to Council Decision 1999/468/EC, with regard to the regulatory procedure with scrutiny, Adaptation to the regulatory procedure with scrutiny – Part One, OJ L 311, 21.11.2008, p. 26-27.

Відповідно до останньої версії NUTS 2006 р., в ЄС виділяються три рівні регіонів (NUTS I, NUTS II, NUTS III), які звичайно збігаються з національними сітками адміністративно-територіальних одиниць відповідного розміру. Критерієм співвіднесення регіонів і адміністративних одиниць NUTS є чисельність населення:

- NUTS-1 – у середньому повинні мати від 3 до 7 млн жителів, тобто велика територіальна одиниця (приблизно відповідає великій області України). У Німеччині, наприклад, такою одиницею є федеральна земля; у Великобританії – великий регіон (наприклад, Шотландія); а Швеція, Ірландія або Данія взагалі не поділяються на самостійні території, і вся країна являє собою єдиний регіон NUTS-1;

- NUTS-2 – більш дрібне територіальне утворення. Середня площа такого регіону становить 15,4 тис. км², середня чисельність населення – від 800 тис. до 3 млн осіб.

- NUTS-3 – ще більш дрібне утворення, що приблизно відповідає українському району з населенням від 150 до 800 тис. осіб.

Цей критерій не застосовується тільки в Італії на першому рівні NUTS, оскільки від наявних раніше 11 штучно виділених регіонів у поточному десятилітті в країні перейшли до традиційного розподілу країни на 5 частин: розвинені Північний Захід і Північний схід; Центр, який займає проміжне становище; відсталі Південь і Острови. Відповідне застосування критеріїв у всіх інших країнах ЄС призвело до того, що в результаті на Кіпрі й у Люксембурзі регіонів NUTS немає взагалі, а Латвія, Литва, Мальта й Естонія являють собою єдині регіони NUTS 2-го рівня. Ірландія й Словенія були поділені лише на два регіони NUTS 2-го рівня з метою збереження допомоги в межах наднаціональної регіональної політики, незважаючи на те, що рівень ВВП на одну особу населення помітно збільшився останнім часом у цілому по країні (тобто границі регіонів

були проведені так, щоб один регіон, як і раніше, потрапляв до категорії проблемних). Разом із тим у конкретних регіонах чисельність населення може помітно відрізнятися від запропонованих середніх критеріїв із причин наявності невеликих або, навпаки, занадто крупних суб'єктів федеративних держав, автономних регіонів і т.д. Наприклад, на 1-му рівні NUTS виділяються, з одного боку, автономні Аландські острови у Фінляндії (27 тис. ос.), португальські Азорські острови й острови Мадейра (по 0,24 млн осіб), німецький Бремен (0,7 млн ос.) і багато інших регіонів різних країн. З іншого боку, у ФРН є такий величезний регіон, як Північний Рейн-Вестфалія (18,1 млн ос.), що за кількістю населення переважає 20 країн ЄС. На 2-му рівні NUTS найменшими регіонами за кількістю жителів поряд із Аландськими островами стали іспанські автономні міста Мелілья й Сеута (67 тис. і 71 тис. ос.), а також італійська область Валле-Д'аоста (123 тис. ос.). Якщо в країні немає необхідного рівня адміністративних одиниць, впроваджується додатковий рівень регіонів винятково для статистичних цілей – без будь-яких управлінських функцій. Інша справа, що за бажання збільшити повноваження регіонів країни-члени ЄС можуть спиратися на вимоги системи NUTS для проведення адміністративно-територіальної реформи. Наприклад, до 2012 р. у Фінляндії сучасна сітка губерній буде замінена регіонами, відповідно до системи NUTS. У Данії взагалі в 2007 р. замість 14 амтів і столичного району, що відповідали регіонам NUTS 3-го рівня, основними адміністративно-територіальними одиницями стали 5 більших областей, що відповідають регіонам NUTS 2-го рівня, на які раніше країна не поділялася. При цьому кількість регіонів NUTS 3-го рівня було скорочено до 11 (з відповідною зміною кодів) [1].

NUTS-коди починаються із двох букв, що визначають країну відповідно до стандарту ISO 3166-1 alpha-2 (за винятком коду UK замість GB для позначення Великобританії). Назва країни та регіону, представлених у таблиці 1, надається мовою зазначеної країни.

Наступна буква NUTS-коду відповідає кодам адміністративних утворень, відповідно до стандарту ISO 3166-2. Другий і третій рівні територіального розподілу позначаються кожний одним символом – у першу чергу використовуються цифри від 1 до 9, якщо ж територіальних одиниць на цьому рівні більше, то застосовують також і великі літери латинського алфавіту.

Крім докладних кодів трьох рівнів територіального розподілу для країн ЄС, указаний стандарт визначає коди для всіх країн світу. NUTS-коди країн, що не входять до ЄС, починаються із двох букв, які визначають континент, за ними йдуть дві цифри, що відповідають конкретній країні. Крім того, штати США, Австралії та провінції Канади мають свої коди верхнього рівня. Певною мірою NUTS є подібним до міжнародного стандарту ISO 3166 і американського стандарту FIPS (Federal Information Processing Standard).

Аналогічна система регіонів NUTS уже діє в державах ЄАВТ, а також у країнах, які є кандидатами щодо вступу до ЄС. Це означає, що за умови можливого приєднання цих держав до Євросоюзу буде випущений додатковий регламент, що уточнює перелік регіонів ЄС, але реальних проблем для роботи інститутів, відповідальних за проведення регіональної політики або Євростату цей аспект розширення ЄС не створить (про це свідчить досвід 2004 р. і 2007 р.) [1].

Таблиця 1 – Фрагмент класифікації регіонів країн-членів ЄС відповідно до NUTS (поточна версія 2006 р.) [2]

CODE	LABEL	NUTS_ LEVEL	COUNTRY	OFFICIAL_ SORTING_ORDER_ OF_COUNTRIES
BE	BELGIQUE-BELGIË	0	BE	1
BE1	RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE / BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST	1	BE	1
BE10	Région de Bruxelles-Capitale / Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2	BE	1
BE100	Arr. de Bruxelles-Capitale / Arr. van Brussel-Hoofdstad	3	BE	1
BE2	VLAAMS GEWEST	1	BE	1
BE21	Prov. Antwerpen	2	BE	1
BE211	Arr. Antwerpen	3	BE	1
...
BG	БЪЛГАРИЯ / BULGARIA	0	BG	2
BG3	СЕВЕРНА И ЮГОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ	1	BG	2
BG31	Северозападен / Severozapaden	2	BG	2
BG311	Видин / Vidin	3	BG	2
BG312	Монтана / Montana	3	BG	2
...
CZ	ČESKÁ REPUBLIKA	0	CZ	3
CZ0	ČESKÁ REPUBLIKA	1	CZ	3
...
UK	UNITED KINGDOM	0	UK	27
UKC	NORTH EAST (ENGLAND)	1	UK	27
UKC1	Tees Valley and Durham	2	UK	27
...
UKN	NORTHERN IRELAND	1	UK	27
UKN0	Northern Ireland	2	UK	27
UKN01	Belfast	3	UK	27
UKN02	Outer Belfast	3	UK	27
UKN03	East of Northern Ireland	3	UK	27
UKN04	North of Northern Ireland	3	UK	27
UKN05	West and South of Northern Ireland	3	UK	27

Відповідно до поточної версії 2006 р. (станом на січень 2012 р.) 27 країн-членів ЄС поділяються на: регіони NUTS 1 – 97 територій; NUTS 2 – 270 територій; NUTS 3 – 1294 території, що показано в таблиці 2 [2, с. 3].

Таблиця 2 – Чисельність регіонів NUTS у країнах ЄС (за станом на січень 2010 р.) [1, с. 3]

№	Код	Країна	Регіони NUTS 1-го рівня	Регіони NUTS 2-го рівня	Регіони NUTS 3-го рівня
1.	BE	Бельгія (<i>Belgique</i>)	3	11	44
2.	BG	Болгарія (<i>България</i>)	2	6	28
3.	CZ	Чехія (<i>Ceskä Republika</i>)	1	8	14
4.	DK	Данія (<i>Danmark</i>)	1	6	11
5.	DE	Німеччина (<i>Deutschland</i>)	16	39	429
6.	EE	Естонія (<i>Eesti</i>)	1	1	6
7.	GR	Греція	4	13	61
8.	ES	Іспанія (<i>España</i>)	1	19	69
9.	FR	Франція (<i>France</i>)	9	26	100
10.	IE	Ірландія (<i>Ireland</i>)	1	2	8
11.	IT	Італія (<i>Italia</i>)	6	21	101
12.	CY	Кіпр (<i>Kulpos / Kibris</i>)	1	1	1
13.	LA	Латвія (<i>Latvija</i>)	1	1	6
14.	LT	Литва (<i>Lietuva</i>)	1	1	10
15.	LU	Люксембург (<i>Luxembourg</i>)	1	1	1
16.	HU	Угорщина (<i>Magyarország</i>)	3	1	20
17.	MT	Мальта (<i>Malta</i>)	1	1	2
18.	NL	Нідерланди (<i>Nederland</i>)	4	12	40
19.	AT	Австрія (<i>Österreich</i>)	3	9	36
20.	PL	Польща (<i>Polska</i>)	6	16	66
21.	PT	Португалія (<i>Portugal</i>)	3	1	30
22.	RO	Румунія (<i>Romania</i>)	4	8	42
23.	SI	Словенія (<i>Slovenija</i>)	1	2	12
24.	SK	Словаччина (<i>Slovenska Republika</i>)	1	4	8
25.	FI	Фінляндія (<i>Suomi / Finland</i>)	2	6	20
26.	SE	Швеція (<i>Sverige</i>)	3	8	21
27.	UK	Великобританія (<i>United Kingdom</i>)	12	31	133
		Разом	97	271	1303

Як видно з таблиці 2, за всіма позиціями за кількістю регіонів лідирують найбільші країни-члени ЄС. Так, наприклад, регіони 1-го рівня NUTS є в Німеччині (16 федеральних земель) і ще декількох великих державах, тоді як ряд малих країн ЄС (Данія, Люксембург, Ірландія, Кіпр, Мальта, Словенія, Словаччина, Чехія й три країни Балтії) поділяються тільки на регіони NUTS 2-го або більш низького рівня. Регіонів NUTS 2-го рівня в ЄС більше 270, а це регіони, для яких передбачено найбільше програм розвитку регіонів, що фінансуються за допомогою спеціальних фінансових інструментів і фондів ЄС.

Висновки. Таким чином, механізм диференціації регіонів країн ЄС за рівнем соціально-економічного розвитку й наявного потенціалу стійкого госпо-

дарського зростання ґрунтується на класифікації багаторівневої системи регіонів ЄС, названої «Номенклатура територіальних одиниць для статистичного обліку» (скорочено NUTS, сучасна офіційна назва – Common Classification of Territorial Units for Statistics). NUTS використовується структурними фондами ЄС, які розподіляють фінансові засоби між окремими регіонами, залежно від приналежності до того або іншого рівня NUTS.

Згідно із зазначеним механізмом, виділяють три рівні регіонів NUTS, які звичайно збігаються з національними сітками адміністративно-територіальних одиниць відповідного розміру. Критерієм співвіднесення регіонів NUTS і адміністративних одиниць є чисельність населення: у середньому по країні регіони NUTS 1-го рівня повинні мати від 3 до 7 млн жителів; 2-го рівня – від 800 тис. до 3 млн осіб; 3-го рівня – від 150 до 800 тис. осіб. Такий критерій не застосовують тільки в Італії на першому рівні NUTS.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у тому, що подані вище основні положення диференціації регіонів країн ЄС за рівнем соціально-економічного розвитку на основі класифікації NUTS, яка є головним принципом розподілу фінансових ресурсів ЄС, націлених на конвергенцію відсталих регіонів, можуть бути підґрунтям для подальших досліджень щодо особливостей використання принципів NUTS для диференціації адміністративно-територіальних одиниць України з метою вдосконалення механізму фінансування соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Список літератури

1. Региональная политика стран ЕС / Под. ред. А.В. Кузнецова. // Центр европейских исследований ИМЭМО РАН – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.
2. European Commission. – Theme: General and regional statistics. Collection: Methodologies & Working papers. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – 143 p.
3. Офіційний сайт Служби статистики ЄС [Електронний ресурс] // Regions in the European Union – Nomenclature of territorial units for statistics NUTS 2010/EU-27. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_CLS_DLD&StrNom=NUTS_33&StrLanguageCode=EN>.